

Jacob Slavenburg

Het vermoedelijke familiegraf van Jezus

In 1980 werd in Jeruzalem een graf gevonden met daarin een aantal beenderenkistjes. Uit de inscripties van enkele van die kistjes zou op te maken zijn dat het graf de laatste rustplaats van Jezus en zijn naaste familie zou betreffen. Sceptis en ongeloof overheersen. In dit artikel wil ik de feiten weergeven en ingaan op de al dan niet waarschijnlijkheid van deze claim.

Introductie

In het jaar 1995 maakte een Britse filmploeg van BBC/CTVC, onder leiding van Ray Bruce en Chris Mann, in Jeruzalem opnamen voor een Paas-special over de wederopstanding van Christus. Daarbij stond de Heilige-Grafkerk in Jeruzalem, voor de Rooms Katholieke kerk de onomstreden laatste aardse rustplaats van Jezus, centraal. Maar de documentairemakers wilden de kijkers ook laten ruiken aan de jongste inzichten op historisch en archeologisch gebied. Zo kwamen ze, om wat sfeeropnamen te maken van beenderenkistjes uit de tijd van Jezus, bij de IAA (*Israel Antiquities Authority*) terecht. Bruce en Mann hadden goed voorwerk verricht en de catalogus van Rahmani met omschrijvingen van de bijna tweeduizend opgegraven ossuaria (beenderenkistjes) die zich in de opslagplaatsen van de IAA bevinden, bestudeerd.¹ Ze begrepen daaruit dat er zes kistjes de naam *Jezus* bevatten. Twee daarvan droegen zelfs het opschrift *Jezus zoon van Jozef*. De curator van de verzameling liet de filmploeg een beenderenkistje zien met de inscriptie *Jezus zoon van Jozef*. Bruce en Mann wisten dat de namen Jezus en Jozef in de eerste eeuw zeer veel voorkwamen. Uit een soort routine vroeg de documentairemakers waar het kistje gevonden was. De curator vertelde dat de vondst gedaan werd in 1980 in een graf in Oost-Talpiot, iets ten zuiden van de Oude Stad van Jeruzalem. Het 'toeval' wil dat er nog vijf kistjes uit het graf op een plank vlakbij stonden. Ossuaria met inscripties. Toen de curator op verzoek de namen noemde - *Maria*, *Jozef*, nog een *Maria* en een *Judas, zoon van Jezus* - kreeg Mann, zoals hij later vertelde, 'het gevoel

Slavenburg

alsof de ballen van de nationale loterij op de cijfers van zijn lot vielen en de jackpot in zicht kwam.²

Met deze miraculeuze ontdekking op zak interviewden de programmamakers diverse joodse en christelijke historici en archeologen. Ze zeiden bijna allemaal hetzelfde: weliswaar interessant, maar de namen waren in die tijd gemeengoed. Daaruit waren geen vergaande conclusies te trekken. Eigenlijk was er maar één deskundige die door de producenten benaderd werd die een optie openhield voor nader onderzoek. Dat was de curator van het Rockefeller Museum, Joe Zias. Hij vond dat de combinatie van namen interessant genoeg was om er statistisch onderzoek op los te laten. Hij vertrouwde de filmmakers toe:

Als ze niet in een graf gevonden waren, zou ik voor 100 procent overtuigd zijn geweest dat we hier met vervalsingen te maken hebben. Maar dit is afkomstig uit een heel goede archeologische context waar niet mee gerommeld is. Dit is niet zomaar verzonnen.³

Met Pasen 1996 zond de BBC de documentaire uit met als titel *The body in question*. In die film werd ook aandacht besteed aan de vondst in Talpiot. Naar aanleiding van de documentaire reageerde ook de pers. Amos Kloner, onderzoeker van het eerste uur, van wie ook in 1996 het rapport van de resultaten van de opgraving werd gepubliceerd, liet het publiek via de pers weten dat de mogelijkheid dat we te maken zouden hebben met de familie van Jezus tot bijna nul gereduceerd kan worden.⁴

Het bleef lang stil rond de vondst. Tot op 21 oktober 2001 Hershel Shanks, hoofdredacteur van de *Biblical Archaeology Review*, op een persconferentie vertelde dat er een nieuw ossuarium was opgedoken met een opvallende inscriptie: *Jacobus, zoon van Jozef, broer van Jezus*.⁵ Binnen verrassend korte tijd kon het IAA melden dat het hier om een ordinaire vervalsing moest gaan. In een slepend strafproces verklaarde professor Wolfgang E. Krumbein van de Oldenburg Universiteit in Duitsland in zijn rapport dat de methoden en instrumenten die de IAA gebruikte om de artefacten te onderzoeken niet geschikt waren om een dergelijke beschuldiging te maken en dat testen in een modern lab de authenticiteit van de inscriptie van het Jacobus-ossuarium hadden bewezen.⁶ Oded Golan, de eigenaar van het ossuarium, werd op 14 maart 2012 vrijgesproken wat betreft de vervalsing; hij werd alleen veroordeeld voor illegale handel in oudheden.⁷

De aandacht voor het ossuarium van de broer van Jezus leidde tot een hernieuwde belangstelling voor het Talpiot-graf. Op 4 maart 2007 werd in de Verenigde Staten, Canada en Israël de film *The Lost Tomb of Jesus* van filmregisseur James Cameron en producer en journalist Simcha Jacobovici uitgezonden. Tegelijkertijd verscheen er een boek over de vondst in Talpiot.⁸

Joodse begrafenis in de eerste eeuw

Om een beter begrip van zo'n grafvondst te krijgen, is het van belang te weten dat een joodse begrafenis in de tijd van Jezus zich in twee fasen voltrok. In de eerste fase werd het lichaam gewassen en gezalfd met oliën en kruiden. Daarna werd het lichaam in een lijkwade gewikkeld en bijgelegd in een (rots) graf in een daarvoor uitgehouwen ruimte onder een boog (*arcosolium*). Het lichaam bleef daar een jaar liggen om te ontbinden en uit te drogen. In de tweede fase werden botten en schedel in een kalkstenen knekelkistje, een ossuarium, gedaan.⁹ Dat kistje werd vervolgens bijgezet in het (rots)graf, meestal in een daarvoor uitgehakte langwerpige nis. Zo'n kistje had meestal al gezelschap van soortgelijke ossuaria van familieleden die de overledene waren voorgegaan in de dood, of kreeg dit later in de loop der tijd door aankomst van gestorven familieleden die op dezelfde wijze werden bijgezet. Soms werd het ossuarium gevuld met botten van twee personen. Ossuaria

Ossuarium met de inscriptie 'Mariamme e mara'. Hierin zouden overblijfselen van Maria Magdalena twintig eeuwen hebben gerust. Bron: S. Jacobovici en C.R. Pellegrino, *The Jesus Family Tomb: The discovery that changes history forever* (Londen: HarperElement, 2008), 2

zijn veelal rechthoekig, gemiddeld tussen de 50 en 70 centimeter lang, rond 25 centimeter breed en meestal niet hoger dan 30 centimeter. Bij ongeveer twintig procent van de circa tweeduizend gevonden ossuaria zijn inscripties aangebracht met de namen van de overledenen (zie afbeelding 1).

Slavenburg

Het graf

Op 27 maart 1980, bij werkzaamheden tot het bouwrijp maken van een terrein voor de constructie van enige appartementencomplexen in de Jeruzalemse buitenwijk Talpiot, werd er een opzienbarende vondst gedaan. Bij een gecontroleerde dynamietontploffing voor het egaliseren van de rotsachtige bodem kwam een deel van een oud graf vrij. De bouwer nam direct contact op met de IAA.¹⁰ De dienst verzocht de plaatselijke archeoloog Eliot Braun een onderzoek te laten instellen. Dit gebeurde nog dezelfde dag en Braun constateerde dat de buitenkant van het graf volledig was weggeblazen. Zichtbaar was een soort binnenhof en eveneens de ingang naar het eigenlijke graf, dat versierd was met een opmerkelijke façade (zie afbeelding 2).¹¹ Braun daalde af naar de ingang van het graf en merkte op dat het tot kniehoogte gevuld was met *terra rossa* (rode aarde).¹² Hij rapporteerde een en ander aan de districtsarcheoloog Amos Kloner en de dag daaropvolgend deden Braun en archeoloog Joseph Gatt, samen met drie of vier constructiewerkers, voorbereidend werk om na de sabbat-zaterdag de uitgraving en inventarisatie voort te zetten. De rapportering van de werkzaamheden op die dag is divers en tegenstrijdig.

Op diezelfde vrijdag belde Rivka Maoz, die niet ver van het bouwterrein woonde, naar het Departement voor Oudheden en kreeg te horen dat alle kantoren, wegens de voorbereiding van de sabbat, al gesloten waren. Rivka drong erop aan dat er bewaking gestuurd werd, omdat het geopende graf een gemakkelijke prooi zou zijn voor plunderslaars.

Het enige dat ze gedaan kreeg, was de belofte dat men een verbod zou laten uitgaan om in de omgeving van de tombe met dynamiet te werken. Rivka kreeg de verzekering dat na de sabbat, op zondagmorgen, archeologen een

De façade van de in 1980 blootgelegde graftombe van Talpiot. Bron: S. Jacobovici en C.R. Pellegrino, *The Jesus Family Tomb: The discovery that changes history forever* (Londen: HarperElement, 2008), 2

onderzoek zouden instellen.¹³

Op sabbatsmorgen vertelde Rivka's zoon opgewonden dat kinderen buiten met schedels aan het voetballen waren. Gewapend met twee zwarte plastic vuilniszakken spoedde Rivka zich naar het pas ontdekte, maar nu blootliggende, graf. Samen met haar man sprak ze de voetballende jongens ernstig toe. Toen die waren verdwenen, verzamelde het echtpaar de schedels en een aantal skeletresten, om ze de volgende dag over te kunnen dragen aan de archeologen.¹⁴

Op zondag 30 maart arriveerden voor dag en dauw de archeologen Amos Kloner, Joseph Gath en Eliot Braun. Enkele uren later kwam een vierde, nog jonge, onderzoeker, Simon Gibson. Hij was voornamelijk belast met het in kaart brengen van de opgraving. Inmiddels was ook Rivka Maoz gearriveerd met de twee zakken vol menselijke resten die ze op de sabbat samen met haar man had verzameld.

Het eigenlijke graf was een bijna vierkante ruimte met zes diepe nissen (*kokhim*), twee aan iedere zijde (de wand van de ingang niet meegerekend). Gedeeltelijk boven de nissen aan de westkant (de linkerwand bij binnenkomst) en de nissen aan de noordkant (tegenover de ingang) waren twee ruimten in de rotsen uitgehakt, mooi bewerkt met halfronde bogen (*arcosolia*) van ruim anderhalve meter breed en een halve meter diep. Boven de laag *terra rossa* in de nissen waren deksels zichtbaar van ossuaria. Het bleken er tien in totaal te zijn. Zorgvuldig, eerst met hun handen, later met spaden, werden ze door de archeologen uitgegraven. Enkele kistjes werden buiten in de zon gezet om te drogen, zodat de rode aarde beter verwijderd kon worden. Simon Gibson noteerde nauwkeurig de plek waarop de ossuaria in de diepe nissen gevonden waren. Van de negen opgeslagen ossuaria in het depot van de IAA – een ontbreekt er – droegen er zes een inscriptie:

*Jezus, zoon van Jozef, Mariamne Mara (zie volgende noot), Maria, Matia (Mattheus), Judah, zoon van Jezus (Judas), Joseh (Jozef, in de schrijfwijze identiek aan een broer van Jezus).*¹⁵

De kwestie wanneer de beenderenkistjes naar het Departement voor Oudheden zijn gebracht, is om verschillende redenen niet geheel onbelangrijk. Volgens de familie Maoz waren de archeologen op vrijdagmiddag vertrokken. Tabor concludeert dat de vondst van schedels en botten door de familie Maoz erop kan wijzen dat de archeologen die

Slavenburg

ochtend de deksels van de ossuaria hadden blootgelegd voordat ze hun werk neerlegden en het toneel verlieten.¹⁶

Blijkbaar was het graf *onbewaakt* gelaten, in de staat zoals het de vorige donderdagmiddag en avond was geweest. Een open graf, met zijn opvallende façade, al zichtbaar van een afstand... kon een uitnodiging vormen aan lokale kinderen of andere indringers die vrijdagavond om het graf binnen te gaan en de objecten te plunderen.¹⁷

Kloner schreef, meer dan een kwart eeuw later, dat alle tien kistjes op vrijdag 28 maart waren getransporteerd naar het Rockefeller Museum. Verschillende ooggetuigen, inclusief Gibson in zijn oorspronkelijke getuigenis, betwistten dat.¹⁸ Gibson arriveerde pas op 30 maart bij het graf en tekende op een kaart de plaatsen in waar de ossuaria in de nissen stonden.

Er is dus onduidelijkheid over het tijdstip waarop de ossuaria naar het centrale magazijn van de IAA zijn vervoerd, maar nog meer onduidelijkheid bestaat over de inhoud van de kistjes. Joe Zias, de antropoloog van het Rockefeller Museum, zei zich niets te herinneren van de ontvangst van botten uit dit specifieke graf. Er is ook geen rapport van een onderzoek naar deze beenderen en schedels. Het was in die tijd gebruikelijk dat er naar stoffelijke resten gekeken werd, alvorens ze over te dragen aan de religieuze autoriteiten voor een herbegravenis. Waar ze begraven zijn is nog steeds onbekend.¹⁹

Ondeugdelijke argumentatie

Dezelfde argumenten die sceptici gebruikten na de BBC-documentaire in 1996 werden tien jaar later, als antwoord op de publicatie van Cameron's film en het boek van Jacobovici en Pellegrino, weer van stal gehaald om te 'bewijzen' dat het Talpiot-graf niet het familiegraf van Jezus kon zijn. De argumenten zijn echter nogal dun en overwegend sterk theologisch gekleurd. Wat mij verbijsterde is de povere historische kennis die uit de argumenten van de sceptici blijkt. Zo is een veelgehoord argument, tegen de veronderstelling dat het Talpiot-graf de laatste rustplaats van Jezus en zijn familie zou zijn, dat het graf zeker door vijandige joden aangetast zou zijn. De historische werkelijkheid is iets gedifferentieerder. Tot het jaar 70 werden christenen in Palestina gezien als een van de vele joodse sekten in die tijd. Jacobus, de broer van Jezus en leider van de eerste nog zeer joodse

christenen, had een joodse eretitel: de Rechtvaardige. Toen hij in 62 werd geëxecuteerd kwamen nota bene de farizeeën in opstand, omdat men een heilig man ter dood had gebracht, zoals we bij Flavius Josephus kunnen lezen.²⁰ Het jodendom was voor de val van Jeruzalem en de verwoesting van de tempel in het jaar 70 na Chr. zeer pluriform. Na 70, onder de hegemonie van de Romeinen, veranderde dat drastisch. Een van de veranderingen was ook dat mensen niet meer werden bijgezet in graven als die van Talpiot.

Een ander invalide tegenargument luidt dat het ondenkbaar zou zijn dat vroege christenen eerst Jezus uitvoerig en eervol begraven zouden hebben en vervolgens zouden claimen dat hij is opgestaan uit de dood, zonder Jezus' botten weg te moffelen. Jezus was echter nooit uitvoerig en eervol begraven. Er was nog geen graf. Volgens bijbelse bronnen werd zijn lichaam tijdelijk overgebracht naar het graf van Jozef van Arimatea.²¹ Het is aannemelijk dat Jezus het eerste sterfgeval in de familie was (zijn vader Jozef was weliswaar eerder gestorven, in Galilea, waar de wijze van begraven anders was dan de gang van zaken in Judea). Na de inrichting van een eigen graf in Talpiot kan zijn lichaam daar zijn bijgezet op de traditionele joodse manier. Jezus was immers geen christen, maar een jood. Het graf kon ook geen bedevaartsoord worden omdat er in de eerste eeuw nauwelijks sprake van 'toerisme' was. Na de val van Jeruzalem in 70 n. Chr. is het graf, zoals talloze andere graven, in onbruik geraakt. Wat de botten betreft: waren die maar onderzocht voordat ze overgedragen werden aan de religieuze autoriteiten voor een herbegravenis. Dat zou op veel vragen bevredigende antwoorden hebben gegeven.

Ook wordt wel opgemerkt dat er geen christelijke symbolen in of bij het graf te vinden zijn, wat je, zo wordt gesteld, zeker zou verwachten als dit het graf van de 'heilige familie' was. Een vreemd argument dat meer theologische kennis verraadt dan historische. Jezus was geen christen, maar een joodse man. In de eerste tijd van het christendom zag men hem als een profeet die de ware bedoelingen van God uitlegde. Over een 'zoon van God' is dan nog geen enkele sprake.²²

De opmerking dat het onwaarschijnlijk zou zijn dat een arme familie uit het verre Galilea zo'n mooi graf had kunnen betalen snijdt meer hout, zeker als we van het gerechtvaardigde vermoeden uitgaan dat Jezus arm was. Nu weten we helaas weinig over de familie van Jezus. Het is wel aannemelijk dat hij enkele meer welgestelde vrienden had, denk bijvoorbeeld aan Jozef van Arimatea. Het is overigens opvallend dat het beenderenkistje van Jezus uiterst eenvoudig is; later bijgezette kistjes zijn veel rijker versierd.

Een van de meest gehoorde tegenargumenten van de mogelijkheid van

Slavenburg

een familiegraf van Jezus is dat de namen op de kistjes veel voorkomen.²³ Vooral Judas, Jezus en Maria waren zeer gebruikelijk: een vijfde van de meisjes in die tijd heette bijvoorbeeld Maria. En inderdaad, de namen kwamen in die tijd veel voor, maar een combinatie van die namen is zeer zeldzaam. Dat blijkt ook uit de kansberekeningen zoals hier verderop beschreven. Er is wel eens schertsend opgemerkt dat huidige gedenktekens van bijvoorbeeld een John, een Paul, een George of een Ringo geen opzien zouden baren, maar een combinatie van die vier toch onmiddellijk in verband gebracht zou worden met de Beatles. Overigens weten we maar van een deel van de gevonden kistjes wie erin bijgezet zijn. Een aantal kistjes heeft geen inscripties.

Over de namen gesproken: de identificatie van ‘Mariamne e Mara’ als Maria Magdalena wordt in veel commentaren nogal vergezocht genoemd.²⁴ Zelfs de onderzoekers naar het graf in 2006 koppelden deze naam aan een apocrief geschrift uit de vierde eeuw, de *Handelingen van Filippus*.²⁵ Voor wie echter enige kennis heeft van de buitenbijbelse literatuur – zoals de *Nag Hammadi-geschriften* – weet dat Mariamne de roepnaam was van Maria van Magdalena. Bij de vertaling van de Nag Hammadi-geschriften en de bestudering van de Koptische en Griekse teksten uit de eerste eeuwen ben ik de naam regelmatig tegengekomen.²⁶ Over de toevoeging ‘Mara’ is er veel discussie. Het meest waarschijnlijke is dat het hier Martha betreft, de zuster van Maria Magdalena.²⁷ Het kwam vaker voor dat beenderen van twee familieleden die ongeveer in dezelfde tijd waren gestorven in één beenderenkistje werden bijgezet.²⁸

Het blijft natuurlijk de vraag of Jezus al dan niet met Maria Magdalena was getrouwd. Bijna alle onderzoekers gaan ervan uit dat als Jezus getrouwd zou zijn geweest dat zeker in de bijbel zou zijn vermeld; er was niets ‘verkeerd’ aan trouwen volgens de vroege christenen. Dat Jezus een zoon zou hebben gehad met de naam Judas wordt dan eveneens onwaarschijnlijk gevonden, ook omdat dat nergens in de bijbel is vermeld. Nu lezen we ook nergens in de bijbel dat Jezus ongetrouwd was. Als dat wel een feit was, zou dat bijvoorbeeld door Paulus zeker aangegrepen zijn in diens opvattingen over het huwelijk. Hij kon dan overtuigend verwijzen naar een ongetrouwde Jezus.²⁹

Het probleem van de archeologen

In mei 2006 maakte professor Andrey Feuerverger van de Universiteit van Toronto statistische analyses betreffende het cluster van namen die gevonden zijn op de Talpiot-ossuaria. Van de zes nog bestaande inscripties gebruikte hij

er voor zijn onderzoek aanvankelijk vier: *Jezus, Mariamne, Jozef en Maria*. In een zeer voorzichtige kansberekening kwam hij uit op een factor van 1 op 600. Met andere woorden: de kans dat je een graf tegenkomt met een combinatie van de genoemde namen is 1 op de 600. Betrek je Mattheus erbij, dan kom je aan 1 op de 24.320. In een verantwoording aan zijn collega op 12 maart 2007 corrigeerde Feuerverger dit in 1 op de 71.000.000.³⁰

DNA-onderzoek om familierelaties vast te stellen, is gebeurd met materiaal uit twee van de negen kistjes; het ossuarium van *Jezus, zoon van Jozef* en dat van *Mariamne Mara*.³¹ Het onderzoek vond plaats in het Paleo-DNA-laboratorium van de Lakehead University in Thunderbay, Ontario. De uitkomst van dit onderzoek toont aan dat er geen familierelatie is tussen de personen die bijgezet zijn in de genoemde beenderenkistjes. Omdat beide ossuaria echter aangetroffen werden in één bescheiden familiegraf concludeerde laboratoriumonderzoeker Carney Matheson dat het hier hoogstwaarschijnlijk om een huwelijksrelatie zou gaan.³²

In 2008 werd er, op initiatief van de Princeton University (USA), in Jeruzalem een conferentie belegd over het Talpiot-graf met een groep internationale geleerden.³³ De meerderheid van de aanwezigen stond vrij sceptisch tegenover de vaststelling dat het Talpiot-graf het graf van Jezus en zijn familie zou zijn. Bij sommigen speelde ook de theologische doctrine zwaar mee. Deze leer zou totaal onderuitgehaald worden als zou blijken dat Jezus niet in het lichaam zou zijn opgestaan, dat hij getrouwd was en zelfs een zoon had.

De aanbeveling aan het eind van het congres was echter wel dat verder onderzoek waardevol zou zijn. Daar is tot nu toe nog niet veel van terechtgekomen. Wel is er onderzoek gedaan naar het mysterie van het ontbrekende tiende kistje. Recent onderzoek heeft aangetoond dat het clandestien verkregen ossuarium 'Jacobus, zoon van Jozef, broer van Jezus' ook uit het graf van Talpiot afkomstig is (het ontbrekende tiende kistje). Het patina van het Jacobus-ossuarium blijkt van dezelfde samenstelling te zijn als die in het Talpiot-graf.³⁴ Dat zou dan betekenen dat er vijf familienamen in een graf zijn gevonden: *Jezus, Maria, Josef, Judas* en *Jacobus*. Vooral die laatste is belangrijk omdat Jacobus de eerste leider was van de joods-christelijke beweging die in Jeruzalem na de dood van Jezus ontstond.³⁵ De gebeurtenissen omtrent het Talpiot-graf werden kernachtig samengevat door een van de deelnemers aan het congres in 2008:

Slavenburg

In the case of the Talpiot tomb there is no question of provenance, not even of the nature of the findings. The only problem is that the archaeologists could not take proper notes on the spot. So we are left with secondary sources in a sense, since the bones, for instance, had to be reburied by the modern Orthodox Jews of Israel before they could be recorded or properly examined.³⁶

De vrouw van Jezus

Er is nog een ander interessant aspect aan een veronderstelling dat het Talpiot-graf het familiegraf van Jezus zou zijn. Jezus ligt daar dan samen begraven met Maria Magdalena. Over de relatie tussen die twee is al oneindig veel zin en onzin geschreven. Of er wel of geen sprake was van een huwelijk vind ik minder interessant dan de vaststelling dat zij een belangrijke plaats ingenomen heeft in de vroege tijd van het nog zeer joodse christendom. Ze wordt de *apostola apostolorum* genoemd.³⁷ Een groot aantal legenden over haar zou dan inderdaad legenden blijken te zijn. Haar tocht naar Frankrijk en haar dood aldaar, waar overigens geen valide historische data over bestaan, zou dan definitief naar het rijk der fabelen verwezen worden. Verhalen daarover in de middeleeuwse *Legenda Aurea* van Jacobus de Voragine (1228-1298) werden gretig aangegrepen door moderne schrijvers die er een hype van maakten.³⁸

Samenvatting en conclusie

In 1980 werd in Talpiot bij Jeruzalem een graf blootgelegd met tien ossuaria. Eén kistje is verdwenen. Van de negen overige ossuaria droegen er zes een inscriptie. Uit de namen zou je op kunnen maken dat we te maken hebben met het familiegraf van Jezus. In een BBC-uitzending in 1996 werd er voor het eerst publiekelijk aandacht aan het graf besteed. Daarna werd het weer stil tot 2001, toen een ossuarium werd ontdekt met de inscriptie *Jacobus, zoon van Jozef, broer van Jezus*. Zo kwam ook het graf van Talpiot weer in de aandacht. In 2007 werd er een documentaire van de filmmaker James Cameron uitgezonden over het onderzoek naar het Talpiot-graf. Ook verscheen er een boek over deze vondst van de gefilmde onderzoekers.

Dat we te maken zouden hebben met het graf van Jezus en zijn familie wordt vrij algemeen betwist. De voorstanders van deze theorie zijn in de minderheid. Er zijn veel vraagtekens rond het Talpiot-graf en zijn inhoud. Waarom zijn de botten uit de ossuaria niet onderzocht en zegt niemand te

weten waar ze indertijd herbegraven zijn? Waarom zijn de zeven andere kistjes die in het Departement van Oudheden zijn opgeslagen niet onderzocht op DNA-sporen? Is de angst bij theologen en andere onderzoekers, voor bijvoorbeeld heftige spanningen in geloofsgemeenschappen, zo groot dat ze verder onderzoek niet aandurven?

Resumerende vind ik dat het aangebrachte feitenmateriaal genoeg houvast biedt voor een claim dat we het familiegraf van Jezus hebben gevonden. Als historicus vind ik het echter hoogst onbevredigend dat er tot nu toe geen enkele instantie een plan tot daadwerkelijk verder onderzoek heeft ingediend. De angst dat daaruit wellicht zou blijken dat Jezus niet in het lichaam is opgestaan, dat hij was getrouwd en vader was van minstens één zoon, mag geen belemmering vormen voor serieus onderzoek. Per slot van rekening zouden er ook aanwijzingen aan het licht kunnen komen waaruit zou blijken dat het Talpiot-graf niet de laatste rustplaats van Jezus en zijn familie is. Dan begint de zoektocht opnieuw.

Noten

1. L.Y. Rahmani, *A Catalogue of Jewish Ossuaries: In the Collections of the State of Israel* (Jeruzalem: The Israel Antiquities Authority, The Israel Academy of Sciences and Humanities, 1994).
2. Geciteerd uit de beschrijving van deze gebeurtenis door James Tabor in: *De Jezus-dynastie* (Utrecht: Spectrum/Manteau, 2006), 37.
3. Ibidem.
4. Amos Kloner, *London Sunday Times*, (31 maart 1996). Het rapport van de resultaten van de opgraving: Amos Kloner, "A Tomb with Inscribed Ossuaries in East Talpiyot, Jerusalem," *Atiqot* 29 (1996), 15-22.
5. Hershel Shanks en Ben Witherington, *The Brother of Jesus* (New York: Harper San Francisco, 2003).
6. Wolfgang E. Krumbein en Carl von Ossietzky, *Preliminary Report External Expert Opinion on three Stone Items*, University of Oldenburg, Germany, "Ossuary, limestone, bearing engraved Aramaic inscription ("James Ossuary")", September 2005.
7. Matthew Kalman, "Antiquities collector acquitted of forgery charges in 'James ossuary' case," *The Globe and Mail*, <https://www.theglobeandmail.com/news/world/antiquities-collector-acquitted-of-forgery-charges-in-james-ossuary-case/article533767/> (geraadpleegd op 15 december 2018).
8. S. Jacobovici en C. Pellegrino, *The Jesus Family Tomb: The Discovery, the Investigation, and the Evidence that could change History* (New York: Harper San Francisco, 2007).

Slavenburg

9. Het was gebruikelijk om een jaar na het overlijden het gebeente te verzamelen en die in een beenderennis of in een ossuarium te leggen (zie afbeelding 1). Dit gebruik, ook wel de tweede begrafenis genoemd, is direct zichtbaar in archeologische opgravingen van Joodse graftomben uit de tijd van Jezus. Ook latere rabbijnse geschriften getuigen ervan (*m. Sanhedrin* 6:6 en *Semahot* 12.9; cf. *Semahot* 3-2). Het gebruik dat er twaalf maanden tussen de eerste en de tweede begrafenis moeten zitten, wordt ook door de rabbijnse geschriften bevestigd (cf. *b. Kiddoesjien* 3rb). Zie hiervoor: Graig Evens en Tom Wright, *De laatste dagen van Jezus; wat echt gebeurde*, Kok Kampen, 2010, 72-80; John Knox Press en Craig A. Evans, *Jesus and the Ossuaries: What Jewish Burial Practices Reveal about the Beginning of Christianity* (Waco, Texas, Baylor University Press, 2003).
10. In 1980 heette wat nu bekend staat als de IAA (Israel Antiquities Authority) nog de Israel Department of Antiquities and Museums (opgericht in 1948). De dienst was gevestigd in het Rockefeller Museum in Jeruzalem.
11. Een cirkel onder een driehoek zonder basis (een soort dak). Zie afbeelding 2?
12. Rode aarde die zich in de loop der eeuwen heeft gevormd.
13. S. Jacobovici en C. Pellegrino, *The Jesus Family Tomb*, 4.
14. Jacobovici en Pellegrino, *The Jesus Family Tomb*, 3-4, 11-13; James D. Tabor en Simcha Jacobovici, *The Jesus Discovery*, Simon en Schuster, New York 2012, 23-24; Rivka's foto van haar zoon Ouriel Maoz bij het openliggend graf bij Amos, zie: Amos Kloner en Shimon Gibson, "The Talpiot Tomb Reconsidered: The Archaeological Facts" in: James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?* (Cambridge, UK: William B.Eerdmans Publishing Company, 2013), 57.
15. Over de toevoeging 'Mara' is er veel discussie. Het meest waarschijnlijke is dat het hier Martha betreft, de zuster van Maria Magdalena. Het kwam vaker voor dat beenderen van twee familieleden die ongeveer in dezelfde tijd waren gestorven in één beenderenkistje werden bijgezet. Zie ook paleograaf Stephen Pfann, "Mary Magdalene is Now Missing. A Corrected Reading of Ossuaries CJO 701 and CJO 108," *University of the Holy Land* 2007; Stephen Pfann, "Demythologizing the Talpiot Tomb: The Tomb of Another Jesus, Mary, and Joseph" in: James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?* (Cambridge, UK: William B.Eerdmans Publishing Company, 2013), 165-206.
16. Dat staat ook in het oorspronkelijke IAA-rapport, zie: Tabor en Jacobovici, *The Jesus Discovery*, 26.
17. Tabor en Jacobovici, *The Jesus Discovery*, 27.
18. Tabor en Jacobovici, 26.
19. Tabor en Jacobovici, 25.
20. Flavius Josephus, *Antiquitates Judaicae* XX 200-201.
21. Mattheus 27.57-60.
22. J. Slavenburg, *Het verguisde christendom* (Zutphen: WalburgPers, 2016).
23. Bijvoorbeeld op een blog van Ben Witherington, 'Problems multiply for Jesus tomb theory,' <http://benwitherington.blogspot.com/2007/02/problems-multiple-for-jesus-tomb-theory.html> (geraadpleegd 15 december 2018); Zie voor een discussie over de genoemde argumenten ook de blog van James Tabor, "The Top Twenty Fictions Related

- to the Talpiot “Jesus Family” Tomb’, <https://jamestabor.com/the-top-twenty-fictions-related-to-the-talpiot-jesus-family-tomb/> (geraadpleegd op 15 december 2018).
24. Zie bijvoorbeeld Rachel Hachlili, ‘What’s in a Name’ in James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?*, (Cambridge, UK: William B.Eerdmans Publishing Company, 2013), 125-150, vooral 141-143.
  25. Jacobovici en Pellegrino, *The Jesus Family Tomb*, 76 en 95-104.
  26. J. Slavenburg en W.G. Glaudemans, *De Nag Hammadi-geschriften* (Deventer: Ankh Hermes, 2004).
  27. Sommige onderzoekers lezen *Mariamne de lerares*. Zie Jane Schaberg, “Mary Magdalene as Mara, Honorable Teacher”, in: James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?*, (Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing Company, 2013), 291-303 en, uit dezelfde bundel Jonathan J. Price, “The Mariam Ossuary in Greek”, 304-309.
  28. Zie ook paleograaf Stephen Pfann, ‘Mary Magdalene is Now Missing. A Corrected Reading of Ossuaries CJO 701 and CJO 108’, University of the Holy Land 2007 en Stephen Pfann, ‘Demythologizing the Talpiot Tomb: The Tomb of Another Jesus, Mary, and Joseph’ in James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?*, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, UK 2013, p.165-206.
  29. Overigens is er nog een aantal meer aanwijzingen voor een huwelijk. Zie daarvoor J. Slavenburg, *De vrouw die Jezus liefhad* (Zutphen: WalburgPers, 2007).
  30. A. Feuerverger, brief aan ‘Dear Statistical Colleagues’ 12 maart 2007, waaraan ook gerefeerd wordt in Gary R. Habermas, *The Secret of the Talpiot Tomb: Unraveling the Mystery of the Jesus Family Tomb* (Nashville: B&H Pub. Group, 2008), 63.; Zie ook A. Feuerverger, “Statistical Analysis of an Archaeological Find” in *Annals of Applied Statistics* 2 (2008): 3-54. Zie ook Camil Fuchs, ‘Discussion of: Statistical Analysis of an Archeological Find’, in *The Annals of Applied Statistics* 2008, Vol. 2 no.1 (2008): 57-65. A.Feuerverger, “Statistical Analysis of an Archaeological Find” in *Annals of Applied Statistics* 2 (2008): 3-54.
  31. De Israëliëse autoriteiten hebben toegestemd dat deze twee ossuaria tentoon werden gesteld op de persconferentie van James Cameron over de vondst van het Talpiot-graf.
  32. Jacobovici en Pellegrino, *The Jesus Family Tomb*, 167-174.
  33. Verslagen van een aantal deelnemers zijn te vinden in: James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?* (Cambridge, UK: William B.Eerdmans Publishing Company, 2013).
  34. Isabel Kershner, “Findings Reignite Debate on Claim of Jesus’ Bones,” *The New York Times* (4 april 2015); Ariel Cohen, “Geologists Claim Stats, Science Prove Jesus Buried in Jerusalem with Wife and Supposed Son,” *The Jerusalem Post* (5 april 2015). Voor de samenstelling van de terra rossa zie: Charles Pellegrino, “The Potential Role of Patina History in Discerning the Removal of Specific Artifacts from Specific Tombs” in: James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?*, (Cambridge, UK: William B.Eerdmans Publishing Company, 2013), 233-247.
  35. J. Slavenburg, *Het verguisde christendom* (Zutphen: WaburgPers, 2016); J. D. Crossan, *The Birth of Christianity. Discovering what happened in the years immediately after the execution of Jesus* (New York: uitgeverij?, 1999); R. Eisenman, *James the Brother*

Slavenburg

- of Jesus: Recovering the True History of Early Christianity* (Londen: Faber and Faber, 1997).
36. Claude Cohen-Matlofsky, “The Imperfect ‘Tomb of Jesus and Family’” in: James H. Charlesworth (ed.), *The Tomb of Jesus and His Family?* (Cambridge, UK: William B.Eerdmans Publishing Company, 2013), 76-108, 77.
  37. Zie onder meer Julian R. Backes: “Apostola Apostolorum, Beobachtungen zum Magdalenenproprium des Breviarium Praemonstratense” in: *Analecta Praemonstratensia* 90 (2014): p. 287–290; Allie Ernst, *Martha from the Margins: The Authority of Martha in Early Christian Tradition* (Leiden: Brill 2009), 95; Christa Mulack, *Maria Magdalena. Apostelin der Apostel – die Frau, die das All kennt* (Schalksmühle, Pomaska-Brand, 2007).
  38. In het spoor van Michael Baigent, Richard Leigh en Henry Lincoln volgden velen, waaronder ook Dan Brown met *The Da Vinci Code*, zie: Michael Baigent, Richard Leigh en Henry Lincoln, *The Holy Blood and the Holy Grail* (Londen, Jonathan Cape 1982).